

Sposoby i wymiary komunikowania interpersonalnego a rozwój człowieka

STEFAN FRYDRYCHOWICZ

Instytut Psychologii
Uniwersytet im. A. Mickiewicza
Poznań

STRESZCZENIE

W artykule poruszono problem relacji między komunikacją interpersonalną a rozwojem człowieka. Rozważania skupiają się wokół:

1 – natury relacji między komunikacją interpersonalną a rozwojem człowieka,

2 – sposobów komunikowania interpersonalnego,

3 – wymiarów komunikacji realizowanych w procesie komunikacji interpersonalnej i ich znaczenia dla rozwoju człowieka,

4 – modelu komunikacji o największym potencjale rozwojowym.

WPROWADZENIE

W przedstawionych poniżej rozważaniach zajmę się relacją między komunikacją interpersonalną a rozwojem człowieka. Sformułowanie tematu wskazuje na szczególną rolę, jaką odgrywają w rozpatrywanej relacji sposoby komunikowania się nadawcy i odbiorcy oraz będące ich konkretyzacją wymiary komunikowania interpersonalnego. Zakładamy, że sposoby komunikowania się pozostają w relacji z rozwojem uczestników procesu komunikacji. Stawiamy zatem następujące pytania:

1. Czym jest sposób komunikowania interpersonalnego i co się na niego składa?

2. Jakie warunki powinny być spełnione, aby można było mówić o realizacji relacji między komunikacją interpersonalną a rozwojem? Przyjmujemy, że jedną z form realizacji wspomnianej relacji jest wpływ, jaki wywiera sposób komunikowania nadawcy i odbiorcy na ich rozwój.

Zanim jednak przejdę do odpowiedzi na postawione wyżej pytania, omówię zagadnienie relacji istniejących między komunikacją interpersonalną a rozwojem człowieka.

NATURA RELACJI MIĘDZY KOMUNIKACJĄ INTERPERSONALNĄ A ROZWOJEM CZŁOWIEKA

Scharakteryzowanie natury relacji między komunikacją interpersonalną a rozwojem człowieka poprzedzę zdefiniowaniem pojęcia rozwoju. Według Lerner'a (1998, s. 2): „(...) rozwój jest rozumiany jako zdolność do systemowej zmiany w różnorodnych i zintegrowanych poziomach organizacji”. Z kolei Zamiara (1988, s. 23) uważa, że: „O rozwoju danego typu obiektów czy układów mówi się zwykle wówczas, gdy obserwuje się, że ulegają one stałym, stopniowym, jednokierunkowym, nieodwracalnym przemianom w kierunku większej złożoności i integracji wewnętrznej, przemianom dokonującym się pod wpływem czynników inherentnie związanych z owymi obiektami czy układami”. Dla wyjaśnienia interesującej nas relacji między komunikacją interpersonalną a rozwojem ważne jest zawarte w powyższej definicji słowo „inherentny”, które oznacza „(...) tkwiący w czymś, w istocie, w strukturze, zasadniczym charakterze czegoś, w naturze, w ustalonych obyczajach, nieodłączny od” (Kopaliński, 1989, s. 229). Uważamy zatem, że komunikacja interpersonalna jest inherentną częścią szerszego systemu, czyli psychiki człowieka, i jako taka pozostaje z nią w relacji

wyznaczonej właściwościami funkcjonowania człowieka jako istoty o zintegrowanych poziomach organizacji.

„Rozwój zatem jest pewnym stosunkowo długotrwałym procesem, którego determinanty – wszystkie bądź tylko główne – tkwią wewnątrz ewoluującego układu. Jest to idea absolutnej lub względnej autonomii procesu rozwojowego” (Zamiara, 1988, s. 23). Dalej autorka stwierdza, że wspomniana idea autonomiczności rozwoju: „(...) wymaga relatywizacji do układu rozumianego jako struktura (system relacyjny). Cóż bowiem miałyby znaczyć stwierdzenie autonomicznego (zdeteminowanego czynnikami wewnętrznymi) rozwoju obiektów danego typu, które różnicują się, integrują *etc.*, jeśli obiekty te rozumieć nie jako struktury” (*op.cit.* s. 27).

Przytoczone wyżej definicje rozwoju można odnieść do psychiki jako całości, jak również do komunikacji interpersonalnej jako jednej z jej części. Ponadto z definicji tych wynika również i to, że rozwój ma charakter autonomiczny i może się odbywać między innymi pod wpływem czynników inherentnie związanych z ową strukturą. Za taki czynnik rozwoju, wchodzący w skład ogólniejszej struktury psychicznej, uznajemy właśnie komunikację interpersonalną. Z przedstawionych przed chwilą rozważań wynika, że komunikacja interpersonalna, będąc częścią większej całości, czyli psychiki człowieka, musi wpływać na pozostałe jej części. Wynika z tego, że komunikacja interpersonalna danej osoby może wpływać na pozostałe aspekty jej rozwoju, jak również rozwój ten może następować pod wpływem komunikacji interpersonalnej rozumianej jako czynnik rozwoju.

Inną ważną kategorią opisującą rozwój, a odnoszącą się do rozpatrywanej relacji między komunikacją interpersonalną a rozwojem, jest pojęcie zmiany. Jak pisze Trempała (2000, s. 16–17), pojęcie rozwoju „(...) jest (...) stosowane we współczesnej psychologii w dwóch podstawowych znaczeniach. W pierwszym rozwój pojmowany jest jako wzrost czynności, funkcji czy procesów psychicznych, od ich postaci niższych do wyższych, od mniej do bardziej doskonałych albo od mniej do bardziej złożonych. W drugim znaczeniu rozwój

pojmowany jest jako zmiana w czynnościach, funkcjach czy procesach poznawczych, zachodząca wraz z upływem czasu. W przekonaniu większości badaczy te dwa znaczenia nie wykluczają się, bowiem rozwój charakteryzują zmiany wyrażające wzrost”.

Z powyższej definicji można wywnioskować, że jeśli komunikacja interpersonalna wpływa na rozwój jakiejś funkcji psychicznej, to pomiar tej funkcji przed i po zadziałaniu komunikacji interpersonalnej powinien dać różny wynik. Przez „zadziałanie” komunikacji interpersonalnej rozumiany jest udział odbiorcy w sytuacji interakcyjnej, w której nadawca komunikuje się z nim w sposób efektywny, a zatem wywiera na niego wpływ.

Przechodząc do rozważenia natury relacji łączącej komunikację interpersonalną i rozwój człowieka, stwierdzić należy, że jest to złożony stosunek części do całości. Można zatem analizować:

1. W jaki sposób rozwija się komunikacja interpersonalna i jak staje się coraz bardziej złożoną umiejętnością, na czym polegają zmiany, np. w komunikacji werbalnej i niewerbalnej, zachodzące wraz z wiekiem, i w jaki sposób osoby stają się coraz bardziej kompetentne komunikacyjnie? Będzie to wtedy analiza części, czyli rozwoju komunikacji interpersonalnej, bez odnoszenia jej do całości rozwoju psychicznego.

2. Jak pod wpływem rozwoju psychicznego, a więc zmian w całości systemu, zmienia się komunikacja interpersonalna? Można na przykład oczekiwać, że osiąganie przez osobę kolejnych stadiów rozwojowych w cyklu życia wpłynie na ilość i jakość jej komunikacji interpersonalnej.

3. Jak komunikacja interpersonalna wpływa na rozwój innych funkcji psychicznych, np. rozwój poznawczy, emocjonalny, moralny, osobowościowy? W takim ujęciu, jak już powiedziano wyżej, komunikacja, będąc częścią ogólniejszego systemu, wpływa na rozwój jego pozostałych części. Można zatem przyjąć, że komunikacja interpersonalna jest czynnikiem rozwoju (Przetacznik-Gierowska, 1996).

4. Jak komunikacja jako czynnik rozwoju, a zarazem element rozwoju wpływa na całość procesu rozwojowego? Jak poszczególne spo-

soby i wymiary komunikacji interpersonalnej wpływają na rozwój oraz jaki model komunikacji interpersonalnej charakteryzuje najwyższy potencjał rozwojowy?

W prezentowanych w artykule rozważaniach skoncentruję się na wyróżnionym w punkcie 3 i 4 aspekcie relacji komunikacja interpersonalna – rozwój. Poszukiwać będę zatem tych charakterystyk komunikacji interpersonalnej, które można spostrzegać jako istotne dla rozwoju człowieka.

SPOSOBY KOMUNIKOWANIA INTERPERSONALNEGO

Zarówno w temacie opracowania, jak i w pierwszym z przytoczonych we wprowadzeniu pytań, kluczową rolę odgrywa słowo „sposób”. Występuje ono, według definicji podanej w *Słowniku poprawnej polszczyzny* (1980, s. 175), w dwóch znaczeniach: jako (1) „(...) określona metoda, forma wykonania jakiejś czynności” oraz (2) jako „(...) to, co umożliwi uzyskanie, osiągnięcie, wykonanie czego; środek, możliwość”. Odnosząc pierwsze znaczenie słowa „sposób” do komunikacji, można kojarzyć je z formą komunikacji interpersonalnej i jej przebiegiem. Drugie z podanych znaczeń odsyła do komunikacji, która za pomocą odpowiednich narzędzi, środków stosowanych przez nadawcę i odbiorcę, ma coś umożliwić, ma doprowadzić do określonego celu, którym jest na przykład osiągnięcie porozumienia. W tym wypadku realizowany jest aspekt pragmatyczny komunikacji interpersonalnej. Łacińskie słowo *modus* (‘miara’, ‘prawidło’) ma wiele znaczeń, wśród których dwa korespondują ze znaczeniami podanymi wyżej. *Modus* to: (1) „(...) przepis, reguła, sposób, tryb, maniera” oraz (2) „(...) cel, granica (w rozumieniu zakreślić granice – S.F.) (*Słownik łacińsko-polski*, 1973, s. 312). Interesujące jest również znaczenie słowa „façon” („sposób”) w języku francuskim. Oznacza ono czynność nadawania formy (przekazywanym myślom, treściom – S.F.), jak również nadawanie biegu, uruchomienie (procesu komunikacji – S.F.) (*Micro-Robert*, 1974, s. 422).

Mówiąc zatem o sposobie komunikacji interpersonalnej, mamy na myśli to, jak nadawca

przekazuje treści odbiorcy, stosując określoną formę oraz inne środki, aby osiągnąć wyznaczony cel, jednak bez przekraczania pewnych granic. Ich naruszenie mogłoby utrudnić porozumienie. Wymienione przed chwilą elementy składowe sposobu komunikacji konkretyzują się w rzeczywistym procesie komunikacji interpersonalnej w jej wymiarach. Sposób komunikowania interpersonalnego odnosimy zatem do tego, jak wymiary komunikowania są realizowane przez nadawcę i odbiorcę. Wymiary te zostaną scharakteryzowane w następnej części artykułu.

WYMIARY KOMUNIKACJI REALIZOWANE W PROCESIE KOMUNIKACJI INTERPERSONALNEJ I ICH ZNACZENIE DLA ROZWOJU CZŁOWIEKA

Komunikacji nie można sprowadzać jedynie do przekazywania informacji. W trakcie komunikacji nadawca przekazuje swój stosunek emocjonalny, zarówno do przekazywanych treści, jak również do odbiorcy tych treści. Komunikacja służy również wymianie doświadczeń i wspólnemu działaniu. W trakcie komunikacji jest cały czas definiowana i redefiniowana relacja między nadawcą i odbiorcą (Frydrychowicz, 2003). Wynika z tego, że podczas komunikacji interpersonalnej realizowane są następujące wymiary: przekazywania informacji, przekazywania emocji/energii, wspólnego wykonywania czegoś, współuczestniczenia i ustalania relacji.

Charakterystyka wymiarów komunikacji nawiązuje do drugiej części pierwszego pytania sformułowanego na początku artykułu, a mianowicie do elementów składowych sposobu komunikacji interpersonalnej, czyli do jej wymiarów. Jesteśmy skłonni używać raczej terminu „wymiary” komunikacji, aniżeli funkcje komunikacji. Określenie wymiary komunikacji wskazuje na ważne płaszczyzny, które powinny zawierać się w komunikacji, aby komunikacja była pełna i tym samym efektywna. Natomiast mówiąc o funkcjach komunikacji, mamy na myśli to, co umożliwia komunikacja osobom komunikującym się. Nietrudno sobie wyobrazić sytuację, w której komunikacja między

nadawcą a odbiorcą, bazując na podanych przed chwilą wymiarach, jednak wykracza poza nie. Przykładem takiej funkcji komunikacji może być wywieranie wpływu przez nadawcę na odbiorcę. Do realizacji tej funkcji jest potrzebny każdy z wymiarów komunikacji, ale dodatkowo jest jeszcze potrzebna znajomość technik wywierania wpływu, jak i cech osobowości odbiorcy. Wymiary komunikacji są zatem sprawą podstawową dla przebiegu komunikacji interpersonalnej, a funkcje komunikacji z nich wynikają, są ich pochodną.

Prezentację wymiarów komunikacji rozpoczyna od wymiaru informacyjnego. Komunikacja polega niewątpliwie na przekazywaniu informacji, wiadomości. Nadawca, przekazując informacje odbiorcy, może zmniejszyć jego niepewność w przedmiocie komunikacji. Poszerza również jego wiedzę lub, stosując inne określenie, zwiększa jego doświadczenie. Aby to było możliwe, nadawca staje przed trudnym zadaniem rozpoznania aktualnego stanu wiedzy odbiorcy i wyboru odpowiednich informacji, mogących wzbogacić jego doświadczenie, w kierunku pożądanym przez nadawcę lub też w kierunku uzgodnionym wcześniej z odbiorcą. Nasuwa się tutaj uwaga o szczególnym znaczeniu dla wymiaru informacyjnego komunikacji trzech z czterech reguł kooperacji Grice'a (1980), a mianowicie reguły ilości, odpowiedniości i jakości. Przekazywanie informacji związanych z tematem rozmowy oraz dostarczenie ich odpowiedniej ilości, z uwzględnieniem informacji istotnych i prawdziwych, jest ważne dla pełnej realizacji wymiaru informacyjnego komunikacji. Zakładamy również, że czwarta z reguł, to znaczy reguła sposobu, jak również druga ogólna reguła, a mianowicie reguła rzeczywistości, są zachowane.

Podsumowując, można powiedzieć, że nadawca, wykorzystując wymiar informacyjny komunikacji, może wpływać na rozwój doświadczenia odbiorcy, odpowiednio to doświadczenie wzbogacając i kształtując. Aby jednak było to możliwe, przekaz informacji powinien się odbywać z odpowiednią dozą emocji i energii.

Zatem kolejnym wymiarem komunikacji jest wymiar emocjonalno-energetyczny. Jego istotą jest stosunek emocjonalny nadawcy do

komunikatu i do odbiorcy tego komunikatu. Można się w tym miejscu doszukać analogii do językowych funkcji ekspresywnych i impresywnych według Jakobsona (1989). W omawianym wymiarze ważne jest również zaangażowanie emocjonalne nadawcy i odbiorcy w proces komunikacji interpersonalnej, jak i wzajemne dostarczanie sobie energii, będącej regulatorem dla zachowań komunikacyjnych interlokutorów. Tak zwana energetyczność przekazu jest tu rozumiana jako czynnik wpływający na motywację nadawcy i odbiorcy do zmiany, rekonstrukcji ich doświadczenia, jak również do podjęcia działań ukierunkowanych na cel. Jeżeli przekaz informacyjny ma pełnić wskazaną przed chwilą rolę, emocje nadawcy i poziom „energetyczności” przekazu powinny być zrównoważone. Zrównoważenie emocji i energii u nadawcy oznacza odpowiednie ich dostosowanie do treści przekazu, jak również do stanu emocjonalnego i poziomu energii odbiorcy. W tym względzie zarówno emocjonalność, jak i poziom energii nadawcy mogą być regulatorem dla analogicznych wielkości u odbiorcy i w ten sposób wpływają na ich rozwój.

Trzecim z kolei wymiarem komunikacji jest wspólne wykonywanie czegoś, współuczestniczenie. W wymiarze tym, korzystając z osiągnięć dwóch wcześniejszych, nadawca i odbiorca mogą utworzyć tzw. wspólną płaszczyznę porozumienia. Zawiera ona uwspólnione znaczenia, doświadczenia i działania nadawcy i odbiorcy. Uwzględnienie w procesie komunikacji interpersonalnej wymiaru wspólnego wykonywania czegoś, współuczestniczenia, decyduje o możliwości przejścia od komunikacji do kontaktu. Jest to możliwe na bazie wspólnie podzielanej wiedzy (wspólny grunt) na temat wspólnych działań, co z kolei umożliwia podejmowanie przez uczestników procesu komunikacji wspólnych czynności (Clark, 1996). Jest prawdopodobne, że nadawcy i odbiorcy prawidłowo funkcjonujący w tym wymiarze podczas komunikowania się są bardziej skupieni na przedmiocie komunikacji niż na sobie. Jednym z najważniejszych aspektów rozwojowych omawianego wymiaru jest idea wkładu. Chodzi o uświadomienie sobie przez

odbiorcę komunikatu, że tworzenie nowych jakości, rozwiązywanie problemów itd. wymaga przynajmniej w miarę symetrycznego jego udziału w tych czynnościach. Udział ten jest niezbędny, aby osiągnąć cel, ze względu na który odbywa się komunikacja.

Kolejny wymiar, relacyjny, dotyczy stosunku między nadawcą a odbiorcą komunikatów. Stosunek ten bywa determinowany wcześniejszymi relacjami między interlokutorami, pełnionymi przez nich rolami itd. Watzlawick i inni (1967) uważają, że istnieją dwa typy relacji między osobami: symetryczny i komplementarny. Dla relacji symetrycznej między nadawcą a odbiorcą charakterystyczna jest równość i wzajemne odzwierciedlanie zachowań. Dla relacji komplementarnej z kolei – uzupełnianie zachowania jednego partnera przez zachowania drugiego. W relacji komplementarnej jedna osoba zajmuje pozycję wyższą, a druga niższą, podrzędną. Obydwa typy relacji determinowane są kontekstem społecznym i pełnionymi rolami. I tak na przykład komunikacja interpersonalna między dwoma kolegami może mieć charakter symetryczny, natomiast relacja matka – małe dziecko czy też relacja lekarz – pacjent zwykle ma charakter komplementarny. Ważne jest jednak przekraczanie – tam, gdzie jest to możliwe i pożądane – komplementarnego charakteru niektórych relacji międzyludzkich w kierunku większej symetryczności. Mamy wtedy do czynienia z większą równością partnerów komunikacji, co może w znacznym stopniu ułatwić przekazywanie informacji oraz stworzyć odpowiedni klimat emocjonalny i poziom energii dla przebiegu procesu komunikacji interpersonalnej.

Rozwojowe konsekwencje komunikacyjnego wymiaru relacyjnego polegają na tym, że partnerzy komunikacji uczą się funkcjonowania zarówno w relacji symetrycznej, jak i komplementarnej. Uczą się rozpoznawania kontekstu społecznego, w którym każda z tych relacji jest odpowiednia i przydatna. Uczą się również przekraczania owych relacji, a zwłaszcza przekraczania relacji komplementarnej, o ile to możliwe, w kierunku relacji bardziej symetrycznej. Relacja komplementarna uczy szacunku i szacunku wobec partnera komuni-

kacji, natomiast relacja symetryczna umożliwia nawiązanie bliższych bądź bliskich relacji z innymi. Najbardziej rozwojowo zdaje się jednak oddziaływać sytuacja, w której nadawca lub odbiorca przekraczają relację nadrzędności – podrzędności, charakterystyczną dla relacji komplementarnej, w kierunku relacji symetrycznej, po to, aby znaleźć wspólną płaszczyznę porozumienia z partnerem komunikacyjnym i nawiązać z nim kontakt.

Podsumowując, omówione wyżej cztery wymiary komunikacji mogą wpływać na rozwój uczestników procesu komunikacji, pod warunkiem, że:

1 – wszystkie one będą występować jednocześnie w procesie komunikacji interpersonalnej,

2 – wystąpią one we właściwych proporcjach, zależnych od sytuacji, osób biorących udział w komunikacji oraz od realizowanego przez nie celu komunikacyjnego.

W ten sposób udzielono już częściowej odpowiedzi na drugie pytanie sformułowane w niniejszej pracy – pytanie o warunki, jakie powinny być spełnione, aby można było mówić o wpływie sposobu komunikacji interpersonalnej na rozwój jej uczestników. Pełniejsza odpowiedź na powyższe pytanie wymaga jednak przedstawienia najważniejszych aspektów modelu komunikacji o największym potencjale rozwojowym. Wprowadzenie pojęcia „potencjału rozwojowego” pozwala rozważyć proces komunikacji w szerszej niż dotychczas perspektywie. Jeśli komunikacja interpersonalna jest czynnikiem rozwoju, a jej kolejne wymiary mogą wpływać na rozwój, otwarte pozostaje pytanie, jaka powinna być owa komunikacja, aby postępował rozwój zarówno nadawcy, jak i odbiorcy. Jest to zatem pytanie o potencjał rozwojowy komunikacji interpersonalnej, a więc o taką charakterystykę komunikacji czy taki model komunikacji, które dają największe szanse na pełną realizację relacji istniejącej między nią a rozwojem.

MODEL KOMUNIKACJI O NAJWIĘKSZYM POTENCJALE ROZWOJOWYM

Wśród najczęściej spotykanych modeli procesu komunikacji interpersonalnej, które odzwierciedlają sposoby komunikowania się nadawcy i odbiorcy, można wyróżnić modele: jednostronny, dwustronny i trójstronny (Frydrychowicz, 2004).

Przypomnijmy, że w modelu jednostronnym, u którego źródeł leży cybernetyczny model komunikacji Shannona (1948), komunikacja przebiega jednokierunkowo od nadawcy do odbiorcy. Model ten został ostro skrytykowany przez Szejnberga (2002) za liniową jednokierunkowość, za jedynie przyczynowo-skutkowy charakter, a przez Stewarta (2000) za potraktowanie komunikacji interpersonalnej jako jednostronnego działania nadawcy, a nie współdziałania z odbiorcą. Warto rozważyć na przykładzie, jak w modelu jednostronnej komunikacji może przebiegać realizacja poszczególnych wymiarów komunikacji interpersonalnej. Posłużymy się jako przykładem sytuacją, w której ojciec (O) zwraca się do 15-letniego syna (S), aby ten przestał grać w gry komputerowe (ojciec jest zniecierpliwiony, ponieważ syn gra już od kilku godzin):

O: *Odejdź wreszcie od tego komputera.*

S: *Zaraz* (słowo „zaraz” niekoniecznie oznacza „za chwilę”, odnosi się raczej do bliżej nieokreślonej perspektywy czasowej).

W podanym przykładzie wymiar informacyjny komunikacji sprowadza się do jednostronnego przekazywania informacji. W wymiarze emocjonalno-energetycznym należy oczekiwać pojawienia się silnych emocji zarówno u ojca (który jest zdenerwowany nieskutecznością swoich słów i brakiem reakcji syna), jak i u syna, który przyjemnie spędza czas i czuje się przymuszany do przerywania gry. Mimo wysokiego poziomu energii w komunikacie ojca nie będzie ona motywowała syna do przerywania gry, chyba że w dalszej części wypowiedzi ojciec użyje groźby. Wymiar wspólnego wykonywania czegoś, współuczestniczenia praktycznie nie istnieje. Można go jedynie sprowadzić do czynności: mówienie – słuchanie. Jeśli chodzi o czwarty wymiar, relacyjny, mamy w nim do czynienia z wyraźną dominacją nadawcy komunikatu.

Układ między ojcem a synem jest więc komplementarny, a model jednostronnej komunikacji daje nikłe szanse na chociaż odrobinę symetrii między nimi. Jak pokazuje praktyka, jednostronne komunikaty (poza pewnymi sytuacjami wymagającymi bezwzględnie tego typu komunikatów) charakteryzują się niską efektywnością, której przyczyną mogą być trudności z – jednoczesnym i w odpowiednich proporcjach – uwzględnianiem wymiarów komunikacji.

Z kolei w modelu komunikacji dwustronnej komunikacja jest rozumiana nie tylko jako naprzemienne wysyłanie i odbieranie komunikatów przez nadawcę i odbiorcę, ale również jako wzajemne reagowanie na te komunikaty. Reakcje te nazywane są informacjami zwrotnymi, a ich przekazywanie jest możliwe dzięki istnieniu sprzężenia zwrotnego między nadawcą i odbiorcą komunikatów. Słabością dwustronnego modelu komunikacji jest to, że układ akcja – reakcja może się powtarzać w nieskończoność i nie doprowadzić do pozytywnego rozstrzygnięcia przedmiotu sporu.

Powracając do naszego przykładu, tym razem ojciec mówi do syna:

O: *Chciałbym ci powiedzieć, że zbyt długo siedzisz przy komputerze.*

S: *Wcale nie, dopiero od dwóch godzin.*

O: *To i tak za długo, masz przecież jeszcze lekcje do odrobienia.*

S: *Nie mam ich dużo, a poza tym odrobiłem większość wczoraj.*

O: *Dobrze, ale skończ grę.*

S: *Zaraz.*

Przebieg rozmowy między ojcem a synem wskazuje na istniejące między nimi rozbieżności w warstwie informacyjnej. Ojciec uważa, że dwie godziny poświęcone na gry komputerowe to zbyt dużo czasu, natomiast syn nie podziela takiego przekonania. Również w warstwie relacyjnej ojciec tak prowadzi rozmowę, aby mieć rację i doprowadzić do pożądanego przez siebie rezultatu. Możemy założyć, że w warstwie emocjonalno-energetycznej emocje są adekwatne do odbiorcy i tematu rozmowy, natomiast poziom „energetyczności” przekazu jest zbyt niski, aby ojciec mógł skłonić syna do zmiany

postępowania. Wprawdzie ojciec i syn dyskutują (wymiar wspólnego wykonywania czegoś, współuczestniczenia) o czasie poświęconym na gry komputerowe, ale wymiana komunikatów sprowadza się do czasu i lekcji, a nie do przyczyn zachowania syna i konsekwencji jego postępowania.

W trzecim modelu komunikacji, zwanym trójstronnym, komunikacja zachodzi między osobami, ale nadawca i odbiorca bardziej niż na sobie są skoncentrowani na przedmiocie komunikacji, na meritum sprawy, które staje się tak samo ważne, jak nadawca i odbiorca, a komunikacja między nimi jest zapośredniczona przez owo meritum. Stąd bierze się nazwa: trójstronny model komunikacji. Przedmiotem komunikacji (meritum) może być problem, różnica zdań, uzgodnienie rozumienia pewnego pojęcia czy też wydanego polecenia.

Jeśli w naszym przykładzie ojciec i syn zastosują trójstronny model komunikacji, ich rozmowa może przebiegać następująco:

O: *Martwię się ilością czasu poświęcanego przez ciebie na gry komputerowe. Czy nie zaniedbujesz w ten sposób innych obowiązków?*

S: *Nie, ponieważ lekcje zrobiłem już wcześniej.*

O: *Nie mam na myśli tylko lekcji, może byś trochę pomógł mamie.*

S: *Ciągle to pomaganie. No dobrze, zaraz skończę.*

O: *Widzę, że gry komputerowe cię bardzo wciągnęły.*

S: *Chyba tak, czasami jest mi się trudno od nich oderwać.*

O: *No właśnie też mam takie wrażenie. Może warto przemyśleć, jak sobie z tym poradzić.*

S: *Nie jest to takie proste, jak się wydaje.*

Spójrzmy na wymiary komunikacji realizowane w trzecim modelu komunikacji. Wymiar informacyjny dotyczy czasu poświęcanego na gry komputerowe przez syna, ich atrakcyjności, kwestii pomagania w domu, jak i innych obowiązków, które być może „cierpią” z powodu owych gier. W wymiarze emocjonalno-energetycznym ojciec daje wyraz swojej trosce o nadmierny czas poświęcany przez syna grom komputerowym, a syn w podobnym duchu udziela odpowiedzi. W wymiarze wspólnego wykonywania czegoś, współuczestniczenia, ojciec i syn dyskutują nad meritum sprawy, a przynajmniej się do niego zbliżają. Jest to zasadnicza różnica w stosunku do modelu jednostronnej i dwustronnej komunikacji. I wreszcie wymiar czwarty, relacyjny, jest realizowany w taki sposób, że pozwala na swobodne wygłoszenie poglądów każdej ze stron, jednak bez „naruszania” czy też kwestionowania roli ojca i syna. Taki sposób komunikowania umożliwia nawiązanie kontaktu.

PODSUMOWANIE

Poszukując modelu komunikacji o największym potencjale rozwojowym, chciałbym wskazać na model trójstronnej komunikacji. Wydaje się, na podstawie przedstawionej wyżej argumentacji i przykładu, że jedynie w tym modelu jest możliwa pełna realizacja wszystkich wymiarów komunikacji interpersonalnej. Komunikacja, w której zarówno nadawca, jak i odbiorca mogą realizować swobodnie wymiary: informacyjny, emocjonalno-energetyczny, wspólnego wykonywania czegoś, współuczestniczenia i relacyjny, jest efektywna i tym samym może wpływać na rozwój jej

uczestników. Komunikacja taka umożliwia przekazywanie doświadczeń (Tyszkowa, 1986), jak również takie wywieranie wpływu na odbiorcę komunikatu oraz zwrotnie na jego nadawcę, aby zaszła w nich nie tylko zmiana, ale żeby każdy z nich stał się kimś zmienionym (Trempała, 2000).

LITERATURA

- Clark H.H. (1996), *Using Language*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
 Frydrychowicz S. (2003), Komunikacja interpersonalna w rodzinie a rozwój dorosłych [w:] B. Harwas-

- Napierała (red.), *Rodzina a rozwój człowieka dorosłego*, 101–122. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Frydrychowicz S. (2004), Specyfika komunikacji interpersonalnej w okresie dorosłości. *Aspekty rozwojowe. Psychologia Rozwojowa*, t. 9, 5, 61–72.
- Grice H.P. (1980), Logika a konwersacja [w:] B. Stanosz (red.), *Język w świetle nauki*, 91–114. Warszawa: Czytelnik.
- Jakobson R. (1989), Poetyka w świetle językoznawstwa [w:] M.R. Mayenowa (red.), *W poszukiwaniu istoty języka*, 77–124. Warszawa: PIW.
- Kopaliński W. (1989), *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Lerner R.M. (1998), Theories of human development: contemporary perspectives [w:] W. Damon (red.), *Handbook of Child Psychology*, 1–24. New York, Chichester, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto: John Wiley & Sons, Inc.
- Micro-Robert, Dictionnaire du français primordial* (1974). Paris: S.W.L. – Le Robert.
- Przetacznik-Gierowska M. (1996), Zasady i prawidłowości psychicznego rozwoju człowieka [w:] M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*, 57–84. Warszawa: PWN.
- Shannon C.E. (1948), A mathematical theory of communication. *Bell System Technical Journal*, 27, 379–423.
- Słownik łacińsko-polski* (1973), H. Menge, H. Kopii (red.). Warszawa: PWN.
- Słownik poprawnej polszczyzny* (1980), W. Doroszewski (red.). Warszawa: PWN.
- Stewart J. (2000), Komunikacja interpersonalna – kontakt między osobami [w:] J. Stewart (red.), *Mosty zamiast murów. O komunikowaniu się między ludźmi*, 36–58. Warszawa: PWN.
- Sztejnberg A. (2002), *Podstawy komunikacji społecznej w edukacji*. Wrocław: Astrum.
- Trempała J. (2000), *Modele rozwoju psychicznego. Czas i zmiana*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Tyszkowa M. (1986), Doświadczenie życiowe, aktywność i rozwój jednostki [w:] *Materiały Konferencji Naukowej: Socjalizacja – Osobowość – Wychowanie*, 25–34. Poznań: Nakładem Centralnego Programu

